

Natalia Rusiecka

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Poland)

e-mail: natalia.rusiecka@mail.umcs.pl

<https://orcid.org/0000-0002-6996-7661>

#EVAлюцыя беларускай пратэстнай паэзіі

Evaluation of Belarusian Protest Poems

#EVALucja białoruskiej poezji protestu

Abstract

This article is dedicated to Belarusian poetry which was created in 2020 on the wave of public resistance. The analysis of the public and political sounding poems is presented against the background of a wide panorama of the cultural life of Belarus with its special feature as the creation of the such projects as: cultprotest and #evaluation. Both Belarusian-language and Russian-language poems written by Belarusian authors served as material for this study. Among the writers who responded with poetic words to current events, there are representatives of the older generation (Uladzimir Nyaklyaeu, Antanina Khatenka), the middle generation (Dzmitry Strotsau, Syargei Prylutsky, Aksana Sprynchan, Tatsiana Svetashova, Volga Gronskaya), as well as very young new names in Belarusian literature (Katsyaryna Glukhouskaya (Ioffe), Artur Komorouski). The texts of the poems considered in the article come first of all from Internet resources, as well as from a few publications in the independent Belarusian press. The article focuses primarily on the motives and images that are most often used by poets in their works. Among other things, a prominent place is occupied by national colours and symbols. A feature of the protest lyrics of 2020 is also the high frequency of various “dialogues” with the classics of Belarusian literature. The white-red-white flag, the chase, anthems, quotes from Yanka Kupala’s works create a common figurative and artistic world of Belarusian protest poetry which is characteristic not only of Belarusian but also Russian-language works. Interesting stylistic poetic findings such as the reporting form or the creation of the author’s neologisms are singled out.

Keywords: protest, modern Belarusian poetry, #evaluation, motif

Abstrakt

Artykuł został poświęcony poezji białoruskiej powstałej w 2020 r. na fali oporu społecznego. Analizę wierszy o wydźwięku społecznym i politycznym przedstawiono na tle życia kulturalnego Białorusi, którego cechą szczególną było powstanie takich projektów, jak kultprotest i #evalucja. Materiałem do danego opracowania posłużyły zarówno białoruskojęzyczne, jak i rosyjskojęzyczne wiersze autorów białoruskich. Wśród twórców, które odreagowały poetyckim słowem na wydarzenia bieżące, są przedstawiciele starszego pokolenia (Uładzimir Niaklajeu, Antanina Chatenka), średniego (Dmitrij Strocew, Siarhiej Pryłucki, Aksana Sprynczan, Tacciana Swietaszowa, Wolha Hronskaja), a także najmłodszy, całkiem nowe nazwiska w literaturze białoruskiej (Kaciaryna Hluchouska (Toffe), Artur Kamarouski). Teksty poddane analizie w niniejszym artykule pochodzą przede wszystkim z portali internetowych oraz nielicznych publikacji na łamach niezależnej prasy białoruskiej. W pierwszej kolejności zwraca się uwagę na najczęściej wykorzystywane przez poetów motywy, wśród których ważne miejsce zajmują symbole i barwy narodowe. Cechą charakterystyczną poezji protestacyjnej z 2020 r. jest również obecność różnego rodzaju „dialogów” z klasykami literatury białoruskiej. Flaga biało-czerwono-biała, Pogoń, hymny, cytaty z utworów Janki Kupaly tworzą świat przedstawiony białoruskiej poezji oporu, właściwy dla tekstów powstałych zarówno w języku białoruskim, jak i rosyjskim. Osobno zwraca się uwagę na takie chwytły stylistyczne, jak forma reportażowa czy tworzenie neologizmów autorskich.

Słowa kluczowe: protest, współczesna poezja białoruska, #evalucja, motywy

Анотацыя

Артыкул прысвечаны беларускай паэзіі, якая была створана на працягу 2020 г. на хвалі грамадскага супраціву. Аналіз вершаў грамадскага і палітычнага гучання прадстаўлены на фоне шырокай панарамы культурнага жыцця Беларусі, адметнасцю якога з’явілася стварэнне такіх праектаў, як культпратэст і #эвалюцыя. Матэрыялам для дадзенага даследавання паслужылі як беларускамоўныя, так і рускамоўныя вершы, напісаныя беларускімі аўтарамі. Сярод твораў, якія адгукнуліся паэтычным словам на актуальныя падзеі, ёсць прадстаўнікі старэйшага пакалення (Уладзімір Някляеў, Антаніна Хатэнка), сярэдняй генерацыі (Дзмітрый Строчаў, Сяргей Прылуцкі, Аксана Спрыначан, Тацыяна Светашова, Вольга Гронская), а таксама зусім маладыя, новыя імёны ў беларускай літаратуры (Кацярына Глухоўская (Іофе), Артур Камароўскі). Разгледжаныя ў артыкуле тэксты вершаў паходзяць найперш з інтэрнэт-рэсурсаў, а таксама з нешматлікіх публікацый у незалежнай беларускай прэсе. У артыкуле ўвага звяртаецца ў першую чаргу на матывы і вобразы, якія найчасцей выкарыстоўваліся паэтамі ў творах, сярод іншых заўважнае месца займаюць нацыянальныя колеры і сімвалы. Адметнасцю пратэстнай лірыкі 2020 г. з’яўляецца таксама высокая частотнасць рознага кшталту „дыялогаў” з класікамі беларускай літаратуры. Бел-чырвона-белы сцяг, пагоня, гімны, цытаты з твораў Янкі Купалы ствараюць агульны вобразна-мастацкі свет беларускай пратэстнай паэзіі, характэрны не толькі беларуска-, але і рускамоўным творам. Асобна вылучаны цікавыя стылістычныя знаходкі паэтаў, такія як рэпартажная форма альбо стварэнне аўтарскіх неалагізмаў.

Ключавыя словы: пратэст, сучасная беларуская паэзія, #эвалюцыя, матывы

Уступ

Дадзены артыкул прысвечаны разгляду паэтычных твораў, якія з'явіліся ў беларускай літаратуры цягам 2020 г. Насычаны палітычнымі падзеямі, істотнымі зрухамі ў грамадскім жыцці краіны год яркава адбіўся на ўсёй беларускай культуры. Выразная палітычная і ў значнай ступені патрыятычна-гістарычная скіраванасць усяго культурнага жыцця Беларусі выявілася таксама і ў творчасці паэтаў. Палітычнасць тэкстаў, якія паслужылі матэрыялам для нашага артыкула, з'яўляецца выразам пратэстнага настрою і не мае нічога агульнага з афіцыйнай дзяржаўнай прапагандай. Асабістае адчуванне значнасці бягучых падзей, а таксама жаданне падштурхнуць грамадскую думку да ўсведмлення важнасці гістарычнага моманту, былі найбольш выразнымі чыннікамі, якія спрыялі творчаму натхненню беларускіх паэтаў у 2020 г. Нельга сказаць, што беларуская паэзія дагэтуль была пазбаўлена падобных матываў, але колькасць тэкстаў грамадска-палітычнага гучання, якія былі напісаны за адзін 2020 г. пераўзыходзіць, па нашых адчуваннях, набыткі ранейшых гадоў у разы.

Адразу варта патлумачыць некалькі вельмі істотных момантаў. Хэштэг #evalюцыя (#эвалюцыя/#евалюцыя), выкарыстаны ў загатоўку, нарадзіўся падчас флэшмобу, запушчанага ў Фэйсбуку ў сярэдзіне чэрвеня 2020 г. пасля таго, як следчыя органы ў сувязі з заведзенай судовай справай канфіскавалі ў Белгазпрамбанка карпаратыўную калекцыю жывапісу. Паўтары сотні карцін, што выстаўляліся раней у галерэі „Арт-Беларусь” у Палацы мастацтваў у Мінску, трапілі „за краты”, сярод іх і *Ева* Хаіма Суціна. Менавіта *Ева* лёсіла стаць „тварам” і сімвалам беларускага грамадскага супраціву, які ад самага пачатку выразна адмяжоўваўся ад гвалтоўнага (рэвалюцыйнага) характару і развіваўся ў рэчышчы мірных (эвалюцыйных) і ў значнай ступені культурніцкіх перамен. Выявы суцінскай *Евы* з'явіліся спачатку ў якасці аватарак неаб'якавых да сітуацыі карыстальнікаў Фэйсбуку, пазней распаўсюдзіўся прынт *Евы* на адзенні. У сеціве пачалі з'яўляцца мемы: *Ева* за кратамі, *Ева* ў паласатай вопратцы вязняў. Акторка „Свабоднага тэатра” Юлія Шаўчук запісала кліп („*Evy*” *Sucina i aryŭstanckih robah...*, 2020). У Лондане Беларускі свабодны тэатр арганізаваў акцыю EVALution. У розных краінах адбыліся пікеты FreeEva. Пра тое, які водгук атрымала падзея з арыштам карціны, пісалі шматлікія інтэрнэт-рэсурсы (гл. напр.: *Sutin daët priznatel'nye pokazaniâ*, 2020).

Усё гэта адбылося яшчэ да выбараў, пасля якіх #Eвалюцыя як сімвал пратэсту не знікла, а наадварот, узмацніла свае пазіцыі. Жанчыны рознага ўзросту выйшлі на марш супраць гвалту, учыненага ўладамі ў першыя паслявыбарчыя дні. Апанутыя ў белую вопратку, з кветкамі ў руках, яны выказаліся ў падтрымку пацярпелых, на жаль, і самі яны ў хуткім часе сталіся ахвярамі рэжыму: іх не толькі затрымлівалі і звальнялі з працы, іх судзілі, білі, катавалі і гвалцілі. Гісторыі беларускіх „Еваў” запісала і размясціла на сайце lady.tut.by журналістка Паліна Кузміцкая, да матэрыялу пад назвай *Раны на серцы не заживаюць* далучаны

фота-партрэты герайн у вобразе суцінскай Евы, зробленыя фатографам Ганнай Шылец.

Менавіта культурны складнік стаўся ў 2020 г. галоўным рухавіком у пратэстных акцыях, 1 ліпеня быў абвешчаны #культпратэст і створаны маніфест, у якім дзеячы культуры заклікалі ўсіх творцаў:

Пад тэгам нашага #культпратэсту мы будзем рабіць тое, што мы ўмеем лепш за ўсё – ствараць мастацтва. І ацэньваць яго будуць не нейкія мастацкія саветы, а народ Беларусі, які прачнуўся. Наш #культпратэст будзе спяваць, здымаць відэа, маляваць карціны, праводзіць мерапрыемствы для свабодных грамадзян, а не для абрыдлай усім улады. Наша справа -- натхняць, дык давайце ж пакажам прыклад салідарнасці і руплівай працы! Мы заклікаем усіх людзей мастацтва далучыцца да нас у імкненні пабудаваць вольную Беларусь! (*Manifest*, 2020).

Пратэстны рух нагадваў у перыяд лета–восень 2020 г. бясконцы палітычны перформанс. Варта прыгадаць акцыі „Вольнага хора”, якія ўзніклі ў самых розных месцах – у метро, на рынках, у гандлёвых цэнтрах. Нечакана моцнымі асяродкамі пратэсту сталіся тэатральныя калектывы: першымі супраць фальсіфікацыі выбараў і гвалту з боку дзяржавы выступілі актёры-купалаўцы. За выказанне сваёй грамадзянскай пазіцыі быў звольнены дырэктар Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы – Павел Латушка, былы міністр культуры і дыпламат. Услед за ім з тэатра сышоў мастацкі кіраўнік – рэжысёр Мікалай Пінігін і асноўная частка тэатральнай трупы. Усё гэта адбылося напярэдадні 100-годдзя галоўнай сцэны краіны, але купалаўцы працягваюць працаваць у падпольных умовах і транслююць свае новыя спектаклі анлайн. Звольненні па палітычных матывах мелі месца таксама ў іншых беларускіх тэатрах, як у Мінску, так і ў абласных цэнтрах. Звольнены быў сярод іншых дырэктар Магілёўскага драматычнага тэатра Андрэй Новікаў, арганізатар аднаго з нешматлікіх міжнародных тэатральных фестываляў у Беларусі – „M@рт-кантакт”.

Тэатральная супольнасць актыўна ўдзельнічала і ў пратэстных маршах: на адным з іх быў затрыманы і моцна збіты Ілля Ясінскі, актор Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. Своеасаблівым жэстам салідарнасці з актёрам, які апынуўся ў бальніцы, быў паказ спектакля *Доктар Раус* без яго удзелу: на сцэне стаяла пустое крэсла, а рэплікі героя Іллі Ясінскага зачытваліся з-за куліс.

Беларуская культура, якую ўлады дваццаць шэсць гадоў старанна выпцянялі з публічнай прасторы, нечакана выйшла і заявіла пра сябе адначасова паўсюль: на сценах гарадскіх дамоў і тэхнічных будынкаў з’яўляліся муралы, высвечваліся праектарамі малюнкi і фотаздымкі. У дварах ладзіліся канцэрты прафесійных музычных гуртоў і аматараў, адмыслоўцы чыталі лекцыі па гісторыі, культуры, літаратуры, адбываліся аўтарскія сустрэчы з пісьменнікамі і паэтамі. Пры гэтым творчая атмасфера пратэсту, якая знешне нагадвала карнавал, па сутнасці ім не была, як справядліва адзначала Таццяна Шчытцова:

Креатив, который заполняет и преобразует улицы и дворы протестующей Беларуси, — это полная противоположность карнавалу, это, если хотите, контр-карнавал. Его формула была еще в начале 20 века гениально определена Абдираловичем: ТВОРАЧЫ, ЗРУЙНУЕМ. Это творчество — плод реальной свободы, а не „как бы свободы” карнавального цикла, именно поэтому оно действительно способно менять наш жизненный мир (Šitcova, 2020).

Галоўнае, што адрознівала хвалю творчага супраціву ад карнавалу, – гэта цалкам рэальная небяспека. Удзельнікаў разганялі, затрымлівалі, судзілі, прысуджалі арышты і штрафы. Сярод пацярпелых былі музыкі, барды, акторы, пісьменнікі, мастакі. За кратамі апынуліся журналісты, святары, выкладчыкі і студэнты, пенсіянеры.

У 2020 г. як ніколі шмат літаратараў былі затрыманыя, пакараныя штрафамі і асуджаныя на зняволенне. Пэраік і грамадскі актывіст Павел Севярынец першыя трыццаць дзён арышту атрымаў яшчэ на самым пачатку года, калі адбыліся суды над прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі¹, якія адкрыта выступілі супраць паглыблення інтэграцыі з Расіяй у снежні 2019 г. На пачатку чэрвеня Павел зноў быў затрыманы і да канца года знаходзіўся ў зняволенні. Сярод іншых пісьменнікаў, якія пацярпелі ад рэпрэсій у 2020 г., варта згадаць маладога паэта Паўла Горбача (15 дзён арышту), паэтку і перакладчыцу Ганну Комар (9 дзён арышту), паэта Уладзя Лянкевіча (6 і 15 дзён арышту), паэта Дзмітрыя Строчава (13 дзён арышту), паэта Эдуарда Акуліна (штраф), пісьменніка Уладзіміра Ягоўдзіка (штраф).

Літаратура ў рэжыме анлайн

Актыўны вулічны пратэст не сціхаў даволі доўга і стала зразумела, што гісторыя вяршыцца проста на вачах, таму неабходна збіраць і фіксаваць падзеі гэтага дынамічнага часу. Так хроніку пратэстаў у форме дзённікавых запісаў пачалі весці на сваіх старонках ў Фэйсбуку Андрэй Жвалеўскі і Яўгенія Пастарнак, пазней яны стварылі свой тэлеграм-канал.

Адзначым, што менавіта інтэрнэт-платформы, а Фэйсбук як адна з найбольш дынамічных, сталіся тым месцам, дзе беларусы найбольш актыўна ствараюць апошнім часам сваю літаратуру. На платформе wib.by, прысвечанай беларускай і сусветнай культуры, пратэстныя вершы сабраны ў асобны цыкл з пяці частак: *Лета на беразе Волі, Галасы жніўня, Званок Беларусі, Хор майго народа, 100 і 1 дзень барацьбы (Belaruskiâ veršy 2020, 2020)*. З’явіўся ў сёцце і адмысловы зборнік QR-спасылак на медыя-вершы *Цветы рэвалюцыі (Sbornik QR-ssylok na media-*

¹ Штрафамі былі пакараныя Уладзімір Арлоў, Уладзімір Някляеў, Пётра Садоўскі і інш.

stihi, 2020). Беларускі ПЭН-цэнтр стварыў тэлеграм-канал „ПростыЯСловы”, куды аўтары могуць даслаць свае тэксты.

Пры гэтым працягвае існаваць „Літаратурная Беларусь” (наклад 2500 асобнікаў), адзінае незалежнае газетнае выданне, друкаваны штотомесячны дадатак да „Новага часу”, даступны таксама ў электроннай версіі на сайтах газеты і Саюза беларускіх пісьменнікаў. Кожны месяц ад жніўня да лістапада на старонках „Літаратурнай Беларусі” друкаваліся творы нацыянальна-патрыятычнага і грамадскага характару, сярод якіх былі тэксты класікаў і нашых сучаснікаў, створаныя ў ранейшыя гады і самыя актуальныя, што пісаліся ў 2020 г., а таксама пераклады прысвечаных Беларусі твораў замежных аўтараў. Прысутнічае пратэстная паэзія і на старонках незалежнага літаратурна-мастацкага часопіса „Дзеяслоў” (5/108, 6/109) і „Верасень” (2/23). Акрамя таго, пазнаёміцца з новымі творами і беларускіх паэтаў можна на канале YouTube, дзе яны чытаюць свае вершы, ладзяць дыскусіі і сустрэчы: напрыклад, жаночы паэтычны марш анлайн (*Жаноў раётчыны марш*, 2020).

Тэксты выразнага грамадска-палітычнага гучання пачалі з’яўляцца яшчэ на пачатку лета 2020 г. Адным з першых быў верш Ганны Севярынец *А я за вас не галасавала ніколі*, пасля якога настаўніца, лаўрэатка абласнога этапу конкурса „Настаўнік года” (2017, 2020), страціла працу, бо смалявіцкая гімназія, у якой яна працавала, не працягнула з ёю кантракт. Другім знакавым тэкстам быў верш супрацоўніка Нацыянальнага мастацкага музея ў Мінску Мікіты Моніча *Да, Александр, імя у вас што надо*, з-за якога аўтар таксама страціў працу.

Пасля трагічных падзей жніўня хваля пратэстнай паэзіі рэзка ўзнялася. Напружанасць часу, сканцэнтраванасць у ім падзей і эмоцый, безумоўна, спрычынілася да свайго роду „татальнай” паэтызацыі нацыі. Патрыятычныя вершы беларусы – прафесійныя літаратары і прадстаўнікі іншых прафесій – пісалі, будучы на свабодзе і за кратамі, знаходзячыся ў самой Беларусі і далёка за яе межамі. Адвакат Максім Знак, член Каардынацыйнага савета, напісаў свой верш *Бульба ў зняволенні* і перадаў сябрам, калегі напісалі на гэты тэкст песню і праспявалі яе.

За другую палову 2020 г. нам удалося сабраць вершы больш як васьмідзесяці беларускіх аўтараў, якія адгукнуліся ў сваёй творчасці на актуальныя падзеі беларускамоўнымі і рускамоўнымі паэтычнымі тэкстамі.

Матывы і вобразы пратэстнай паэзіі 2020 г.

Усплёск вершатворчай актыўнасці адразу быў заўважаны літаратурным крытыкам Паўлам Абрамовічам, які яшчэ ў сярэдзіне жніўня напісаў у фб-суполцы „Толькі пра літаратуру” наступнае:

Не хачу сурочыць, але нас чакае росквіт нацыянальнай паэзіі. Пра зямлю, радзіму, свабоду, мову, сцяг. Гэтыя вершы ўжо былі, так, але яны будуць зноўку. Тое непазбежна.

[...] Відавочна, мы апошняя нацыя Еўропы з вялікай неспатоленай смагай „простых” рэчаў, прагай крыштальна-празрыстай, спрадвечнай паэзіі. І мы дасюль усім народам ідзем да „вялікай вады” (Abramovič, 2020).

Цікава, што менавіта „вада” стала адным з самых частых матываў пратэстнай лірыкі як сімвал свабоды, чысціні, няспыннага руху, зменлівасці формы і пераможнасці. Шматтысячная грамада, што выйшла ў адзіным парыве на вуліцы гарадоў і мястэчак Беларусі, увасобілася ў паэтычных вобразах „жывой ракі” (Альгерд Бахарэвіч), „жывой плыні” і „блізкіх рэк” (Вольга Гронская), „Крывіцкага мора” (Эдуард Акулін), а нават „людскога акіяну” (Наста Кудасава). Здавалася б, гэты натоўп безаблічны і невыразны, але Уладзімір Някляеў заўважае:

Народ цячэ, нібы вада,
Сабраная з адвечных рэк,
І ў кожнай кроплі – чалавек! (Nâklâeŭ, 2020b).

Жорсткія разгоны пратэстных маршаў з выкарыстаннем вайсковай тэхнікі і зброі, натуральным чынам абудзілі згадкі пра апошнюю вайну. „Ніхто не забыты, нішто не забыта”, „Ніколі зноў”, „Жыве ў вяках” – гэтыя і іншыя лозунгі набылі ў вершах новае гучанне. Адзін з вершаў У. Някляева, напісаных у жніўні 2020 г., атрымаў назву *Ніколі зноў! У* ім паэт сцвярджае: „Не памірае наша памяць – жыве ў вяках!” (Nâklâeŭ, 2020a).

Ваенны лётчык Барыс Акрэсцін, які загінуў у баях за вызваленне Беларусі ў 1944 г. і чыім імем названа вуліца ў Мінску, дзе знаходзіцца цяпер ізалятар, нечакана таксама становіцца лірычным героем у вершы Н. Кудасавай:

А з неба скрозь слёзы, абняўшы нябесны штурвал,
глядзіць ашалелы ад распачы лётчык Акрэсцін:
„Усё
пазабыта.
Нікога
не
ўратаваў” (Kudasava, 2020a).

„Усё пазабыта” – гэта перавернутае „нішто не забыта”, якім паэтка нагадвае, што самае страшнае адбываецца тады, калі народ губляе памяць. Менавіта гістарычная памяць становіцца яшчэ адным даволі частым матывам пратэстнай паэзіі, а сярод нявывучаных урокаў мінуўшчыны згадваюцца Курапаты і 1937 год у вершах Насты Кудасавай, Янкі Лайкова, Ганны Севярынец, Эдуарда Акуліна і інш. Антаніна Хатэнка кіруе свой распачны паэтычны зварот да роднага краю:

Дзе зыбаецца памяць, як дрыгва,
і моўча захлапаецца напята,
ператрывай, мой Край, ператрывай
за Курапаты чорную адплату!.. (Natënka, 2020).

Невыпадкова ўзнікае адсылка і да быкаўскай ваеннай прозы ў вершы *Запам'ятайце гэты крык у небе!* Міколы Адама. Паэт згадвае назвы аповесцяў *Жураўліны крык*, *Трэцяя ракета*, *Знак бяды*, *У тумане*, *Кар'ер*, *Абеліск*, *Мёртвым не баліць*, *Аблава* і апавядае імі гісторыю сённяшніх дзён:

Знак бяды выстрыжвае ў аблоках
І ў тумане падае ў кар'ер
Рэхам абеліску адзінокім:
Мёртвым не баліць тут і цяпер (Adam, 2020).

Тым не менш, беларусы сёлета прадэмастравалі, што яны яшчэ «не ўмёрлі», што працэс станаўлення нацыі зноў актывізаваўся на чарговым вітку гісторыі. На нацыятворчы працэс актуальных падзей у Беларусі звяртаюць увагу найперш сацыёлагі і гісторыкі, як беларускія так і замежныя. У паэзіі 2020 г. нараджэнне нацыі найбольш яскрава ўвасобілася ў вобразах цяжарнасці і родаў. Упершыню гэты матыў прагучаў яшчэ ў 2009 г., у вершы *Нарадзі Беларусь!* Валярыны Куставай (Kustava, 2011), а сёлета паэтка зноў да яго вярнулася, і калі ў ранейшым тэксце цяжарнасць прыпісвалася Еўропе, якая мусіла нарадзіць Беларусь, то цяпер адказнасць за свой край бярэ на сябе сам народ:

Я/Мы – цяжарныя нашай Айчынай,
жаданае гэта дзіця.
І калі ты мужчына,
спаві яго ў наш сцяг (Kustava, 2020).

Тэма Еўропы, аднак, не знікае, яе падхоплівае і развівае Артур Камароўскі. Бабка-павітуха апрацаецца ў чырвонае з белым адзенне, каб прыняць самыя цяжкія роды „пасярод Еўропы”:

і жнівеньскім вечарам
будучыня нарадзілася жывой
і закрычала (Kamaroŭski, 2020b).

Іранічнае адценне тэма набывае ў вершы *Кувата* Макса Шчура. Паэт стала пражывае ў Празе, а таму не можа асабіста ўдзельнічаць у беларускіх падзеях, пры гэтым ён не застаецца абыякавым і з гумарам падыходзіць да апісання сітуацыі,

у якой апынуўся, параўноўвае яе з вядомым многім народам старажытным звычайем рытуальнай імітацыі родаў мужам рожаніцы:

Гэта вельмі нагдвае маё стаўленьне да беларускай рэвалюцыі:
я тут бляха надрываюся б'юся галавою аб сьценку
а яны там усяго толькі нараджаюць новую краіну (Ščur, 2020).

У адным з вершаў Аксаны Спрынчан метафара з'яўлення новага жыцця пашыраецца і ахоплівае ўвесь перыяд ад моманту зачачця да першых самастойных крокаў:

Каб гадаваць Свабоду,
яе трэба зачаць,
вынасіць
і нарадзіць.
Напачатку Свабода
заагукае,
тады навучыцца
трымаць галаву
і зробіць першыя крокі.
Пакрысе Свабода
пачне клікаць на вуліцу (Sprynčan, 2020).

Менавіта з марай пра свабоду беларусы і выйшлі ўлетку 2020 г. на маршы, чым здзівілі і самі сябе, і ўвесь свет. А што самае нечаканае: выйшлі з гістарычным бел-чырвона-белым сцягам. Сцягі не толькі з'яўляліся на шэсцях, іх вывешвалі ў дварах, вокнах, беляя і чырвоныя стужкі навізвалі на парэнчы мастоў, на балконы, агароджы і дрэвы. Выразная прысутнасць нацыянальных колераў заўважаецца і ў пратэстнай паэзіі. Нельга сказаць, што раней іх не было, але сёлета карцінка рэальна „ажыла”, а сапраўдная „кроў,/ што выцякала з драпін,/ засталася на белай насоўцы” (Вольга Гронская) увасобілася не толькі ў сцяг, але стала метафарычнай „крываточнай памяццю” (Антаніна Хатэнка) і „крыватокам гісторыі” (Павал Капанскі). Да таго ж варта падкрэсліць, што нацыянальныя колеры з'яўляюцца ў вершах 2020 г. не толькі маркерамі фальклорна-прыроднага абшару мастацкага свету, а маюць выразнае палітычнае гуанне.

Яшчэ адзін выразна палітычны акцэнт пратэстнай паэзіі 2020 г., які набраў большай моцы, гэта вокліч „Жыве Беларусь!” У вершы *Тут* Вольгі Гронскай абарванае, элэптычнае „Жы...” двойчы рыфмуецца з „жыць”, гэты прыём абстрае адчуванне нетрываласці чалавечага жыцця, а разам з гэтым падказвае, што Беларусь жыве, пакуль *тут* „хоча застацца жыць” яе народ:

Тут
людзі без зброі насупраць людзей без пагонаў.
І літары SOS замест абарванага „Жы...”
лятуць у эфір з адключаных тэлефонаў,
з краіны,
ў якой мы сталі баяцца жыць.
З краіны, ў якой мы хочам застацца жыць (Gronskaâ, 2020b).

Паказальна і тое, што вокліч „Жыве Беларусь!” трапіў разам з бел-чырвона-белым сцягам і Пагоняй у творы рускамоўных аўтараў. Хаця ўпляценне нацыянальных сімвалаў у канву рускамоўнага твору задача няпростая, не заўсёды атрымліваецца пазбегнуць штучнасці ў гучанні. Часам перашкаджаюць старыя (савецкія яшчэ) штампы, як гэта здарылася ў вершы Яўгенія Ізраільскага:

И чтоб не сделали Гулаг
из Синевой пустозвоны --
Жыве! Да здравствует „Пагоня”
и Бел-Чырвона-Белы флаг! (Izraïlskij, 2020).

Але ёсць і вельмі ўдалыя спробы, калі беларускі выраз гучыць даволі натуральна, а ўвесь радок прамаўляецца на адным дыханні. Такія прыклады можна знайсці ў тэкстах Дзмітрыя Строцава, вось адзін з іх:

нас узнавали
нам тоже везде отвечали Жыве (Strocev, 2020).

А вось у вершы *Астигматизм* Сіморы вокліч перарваны ўнутранай рэфлексіяй, што стварае адчуванне заповоленасці часу, калі паміж бліскавіцай і грамам застывае вечнасць, і нараджаецца сумнеў: ці сапраўды ты бачыў гэты бліск? Такая няпэўнасць узнікае і ў лірычнай гераіні:

как оглушительна молния жы
как долгожданно дальнейшее вебеларусь (Simora).

На працягу трох месяцаў маршы супраціву штонядзелю выходзілі на вуліцы сталіцы і іншых гарадоў Беларусі, кожны раз яны здзіўлялі крэатыўнасцю: акрамя мора бел-чырвона-белах сцягоў людзі выносілі плакаты: на іх былі лозунгі, што ўзніклі гэтым летам, альбо колькі гадоў таму, словы з песняў, цытаты з класікаў беларускай літаратуры. Песні-гімны, якія загучалі над людскім морам, выразным рэхам адгукнуліся ў прагэстнай паэзіі. Гэта і *Магутны Божа* Наталлі Арсенневай, і *Мы выйдзем шчыльнымі радамі* Макара Краўцова, і *Пагоня* Максіма Багдановіча. Наста Кудасавы ў вершы *Суддзям* папярэджвае адрасатаў: „І не будзе вам болей

снугу ў нашай **ціхай і ветлай**". Ігар Кулікоў у адным з вершаў выказвае спадзеў: „**мы выйдзем** – выходзім – з самоты й адчаю **на вольны прастор**...”, лірычны герой Вольгі Гронскай „падымаецца па прыступках уласнага страху спяваць пра **Пагоню**". Эдуард Акулін услед за Багдановічам сцвярджае: „ніякай навале **крывіцкай Пагоні павек не стрымаць, не разбіць, не спыніць!**” У вершы Алеся Плоткі, здаецца, проста „закіпае малако на ціхай кухні”, але і яго таксама ўжо „**не спыніць**”.

Творчае пераасэнсаванне класічных твораў беларускай літаратуры, пабудаванае на выкарыстанні назваў мастацкіх тэкстаў, згадвалася ўжо намі на прыкладзе быкаўскіх аповесцяў. Таксама В. Гронская будзе мастацкі свет сваіх вершаў на шэрагу алюзій да твораў Караткевіча:

Хрыстос,
прыямліся ў Гародні,
Менску, гарадах і мястэчках
янтарнай нашай краіны.
Супыні дзікае паляванне,
барані ад карнікаў карагоды людскія,
захіні каласы ад сярпоў... (Gronskaa, 2020a).

Сярод іншых класікаў беларускай літаратуры, якія найчасцей былі крыніцай натхнення для сучасных паэтаў, асобнае месца займае Янка Купала. Вобраз „раскіданых гнёздаў” з’яўляецца ў вершы Кацярыны Глухоўскай (Іофэ) *Беларусь, летні квет мой...* У супрацьвагу яму гучаць радкі даволі аптымістычнага твору Галіны Свірынай (Сіўчанка):

вас не счарніць
вас не пазбавіць волі
і дух ваш не зламаць забраўшы дом
адзінства — ваша моц
а ваша доля —
застацца нераскіданым гняздом (Sviryna, 2020).

Купалаўскі верш *А хто там ідзе?* актуалізаваўся не толькі ў паэтычных радках сучасных аўтараў, але і ўрэчаісніўся ў „агromністай той грамадзе”, якая адважылася выйсці на акцыі пратэстаў па ўсёй краіне. Лірычны герой Ігара Сідарука на пытанне „Можа, выпіць гарбаты хочаш?” адказвае: „Я хачу – чалавекам звацца”. Таксама купалаўскім пытаннем задаецца герой Таццяны Светашовай: „А чаго ж, чаго захацелася мне?” Да іншага (рускамоўнага) верша паэтка бярэ эпіграфам радок Купалы і словы Рамана Бандарэнкі, такім чынам адбываецца дыялог не толькі паміж літаратурнымі тэкстамі, але і паміж мінуўшчынай і сённяшнім днём Беларусі:

„а хто там ідзе?” -

„я выхожу” (Svetašova, 2020a.)

Гісторыя гібелі Рамана Бандарэнкі ўразіла многіх, запісалася яна і ў найноўшую беларускую паэзію вершамі Стася Карпава, Насты Кудасавай, Сяргея Прылуцкага, Евы-Кацярыны Махавай, Ганны Севярынец, Эдуарда Акуліна. Апошнія словы, якія Раман напісаў у дваравым чаце „Я выхажу” сталіся адным з дэвізаў пратэстаў, таксама як і словы Ніны Багінскай „Я гуляю!”

Матыў прагулкі, падмацаваны згаданымі слоганамі, таксама стаўся адным з адметных элементаў у паэтычных тэкстах. У асобных тэкстах гэты матыў спалучаўся з выразнымі адсылкамі да паэмы Анатоля Вяцінскага *Кожны чацвёрты*. Вось такія радкі чытаем у творы *Эўрыдыка не азіраецца* С. Прылуцкага:

я выйшаў на вуліцу

ты выйшаў на вуліцу

яна выйшла на вуліцу (Prylucki, 2020a).

Заклікае выйсці на шпацыр Псіхею-вандроўніцу Н. Кудасава:

прачынайся, псіхея, вандроўніца! пойдзем на шпацыр! (Kudasava, 2020b).

Выкарыстанне вобразаў з старажытнагрэчаскай міфалогіі – наступны прыём, які часта сустракаецца ў пратэстнай лірыцы 2020 г. Акрамя згаданага вышэй тэксту Прылуцкага, вобраз Эўрыдыкі знаходзім у вершы Крысціны Бандурынай, дзе міфалагічныя героі нібыта мяняюцца ролямі і Эўрыдыцы выпадае знайсці правільныя накірунак і ўласна выйсце з таго пекла, у якім яна апынулася, вывесці за сабой не толькі Арфея, а ўвесь народ. Галоўная ўмова, як мы памятаем – не азірацца:

Так што бяжы, мая незабыўная Эўрыдыка,

і не глядзі назад (Banduryna, 2020).

Вобраз лірычнай гераніі выразна знітаваны з паставай беларускіх жанчын падчас пратэстаў летам 2020 г.: яны закрывалі сабой мужчын, стаялі ў першых шэрагах, яны штосуботу выходзілі з кветкамі на жаночыя маршы. Сярод іншых цікавых паэтычных знаходак хочацца згадаць неалагізмы ў вершы Аксаны Спрынчан *Леней не азірацца*, які сваёй назвай таксама адсылае нас да міфа пра Арфея і Эўрыдыку. Паэтка на ўзор выразу „аўтазак” (аўтамабіль для перавозкі вязняў) стварае такія словы як „вертазак” і „метразак” – такім чынам ствараецца вобраз усюдыйснай улады, якая сочыць за сваімі грамадзянамі на зямлі, пад зямлёй і ў паветры, кантралюе кожны рух. Паэтка ж заклікае насуперак усяму ісці наперад і не азірацца, „каб не пакінуць Беларусь гадам”.

Побач з Арфеем, сімвалам мастацтва, з'яўляецца ў найноўшых беларускіх вершах і вобраз Праметэя, які абараняў людзей ад дэспатычнай улады багоў. Менавіта да яго (з аллюзіяй да апошніх словаў Р. Бандарэнкі) звяртаецца ў сваім вершы лірычная гераіня К. Глухоўскай (Іофэ):

Праметэй, пакажы нам шлях.
Напішы мне
Тое, што маці не можа:
„Выходзь. Я з табой” (Іофэ, 2020).

У цытаваным вышэй вершы *Астигматизм* створаны цікавы вобраз, які таксама адсылае нас да свету старажытнай Грэцыі і блуканняў Адысея:

машет пробитым насквозь крылом
паническая Итака
(...)
скоро совсем я приду домой —
буду писать другое (Simoga, 2020).

Ступень абсурднасці беларускай рэчаіснасці разам з відавочным узмацненнем яе таталітарнага характару спрычыніліся да з'яўлення ў вершах 2020 г. прозвішчаў такіх усясветнаведомых літаратураў як Франц Кафка, Джордж Оруэл, Альбер Камю і Олдас Хакслі. Таццяна Светашова піша, што «кафка, камю і оруэл нас захапілі і дзеляць», а Наста Кудасавя пераконвае, што «тут сканалі ад распачы кафка, оруэл, хакслі», бо такі ўзровень абсурднасці нават цяжка ўявіць.

Напрыканцы 2020 г. ў паэзію прыходзіць калядная і навагодняя тэматыка, але яна зусім невясёлая. Асобная частка паэтаў звяртаецца да біблейных матываў, хаця вобраз цара Ірада згадаў у сваім вершы гродзенскі іярэй Павел Каспяровіч яшчэ ў жніўні:

Са зброяй у дзікім прыпадку
Цар Ірад шукае: адкуль
Крычаць уначы немаўляткі
І чуюцца стогны матуль?! (Каспiровiч, 2020).

Звычайнае і амаль ваеннае становішча ў краіне, урачыстыя святы і страшны досвед разгонаў і затрыманняў пераплятаецца не толькі ў штодзённым жыцці беларусаў, але і ў паэтычных творах. Віялета Каліноўская, якая даслала свой верш на Фэст аднаго верша пад псеўданімам А. Калядановіч, пад выглядам апісання працэсу прыгатавання салату аліўе, што прыжыўся на беларускіх сталах у савецкі перыяд, закранае зусім не святочную, а вельмі балючую для грамадства тэму. Чытач нібыта прысутнічае падчас прыгатавання стравы, назірае за ўсім,

калі не асабіста, то ў рэжыме анлайн, ці глядзіць відэа-ролік на канале YouTube. Прывядзем гэты верш цалкам:

У бляшанцы гарошку больш за 400 гарошын,
а ў Беларусі больш за 160 палітычных зняволеных.
Тэрмін прыдатнасці гарошку — 4 гады,
а аднаго з палітвязняў пасадзілі на 7.
Гарошак змешчаны ў салаткаваты марынад,
а палітвязняў рэгулярна змяшчаюць у карцар.
Але галоўнае адрозненне складаецца ў тым,
што ў навагоднюю ноч
ты наясіся аліўе ды пойдзеш спаць,
а тыран
не нажарэцца намі
ніколі (Kalâdanovič, 2020).

У гэтым абсурдным свеце беларусам даводзіцца жыць і выжываць. Магчыма, каб вярнуць сабе страчаную раўнавагу ў хісткім і нетрывалым свеце, паэты выбіраюць для сваіх тэкстаў дакументальныя формы, якія б сведчылі пра рэальнасць таго, што адбываецца навокал. У падзагалоўку да твора Сяргея Прылуцкага *Градус расце* так і пазначана ў дужках: *гонза-рэпартаж з некла*. Актыўна выкарыстоўваюцца рэальныя факты, якія не трапляюць у афіцыйныя праўладныя СМІ, фіксуюцца лозунгі, мемы, занатоўваюцца выказванні актывістаў і палітыкаў, такім чынам, нават паэзія робіцца выразным дакументам часу. Героі з паэмы С. Прылуцкага *МУС, альбо Дантэ не выходзіць з комы* – гэта шматлікія беларусы, якія выйшлі на прагэсты і атрымалі жахлівыя траўмы. Літаратура ва ўмовах татальнай несвабоды слова ўсё яшчэ застаецца адзіным спосабам данесці праўду да публічнасці, таму паэтычныя радкі гучаць як запісы ў судова-медыцынскіх даведках:

Марыя, 25 гадоў -
выйшла ў краму
разрыў маткі шматлікія гематомы

Алег, 48 гадоў -
парушэньне грамадскага парадку
струс мозгу, адслаенне рагавіцы,
ампутацыя фаланг пальцаў

Вікторыя, 41 год -
выйшла на балкон
кулявое раненне ў живот
кроў булькае як магма ў вулкане

Надзея, 23 гады -
танчыла пад вадамётным фантанам
пракурор просіць 8 гадоў турмы

Андрэй, 17 гадоў -
механічнае пашкоджаньне прамой кішкі
падчас допыту
у мамы інфаркт, бацькі няма (Prylucki, 2020b).

У „рэпартажных” вершах даволі часта сустракаюцца кулі, гранаты, дручкі, выбухі. Пры гэтым тэксты пазбаўлены пустой прапаганды і заклікаў. Трансляцыя, хоць і адбываецца ў рэальным часе, вылучаецца філасофскім роздумам. У гэтым імкненні да асэнсавання таго, што адбываецца тут і цяпер, аўтары, як ужо адзначалася вышэй, абапіраюцца часта на тэксты класікаў, папярэднікаў, а таксама сучаснікаў, актуалізуючы іх і творча пераасэнсоўваючы.

Агулам мастацкі свет беларускай пратэстнай лірыкі сезону-2020 мае выразную дыхатамічную структуру з падзелам на дабро і зло, белае і чорнае, рай і пекла, сваіх і чужых. На светлым баку – героі, анёлы, жанчыны, кветкі, сцягі. На баку чорнай сілы – чорныя маскі, балаклавы, нечысьць, чэрці. Такі выразны падзел найбольш уласцівы дзіцячай літаратуры, магчыма, гэта і дапамагло рускамоўнай пісьменніцы Ксеніі Валахановіч, якая піша пераважна для дзяцей, захаваць стылістыку сваіх твораў, а разам з гэтым закрануць „дарослыя” тэмы:

Форма нелюдей чэрна,
Телевизор гнусно врет...
У мяня болит страна,
У страны болит народ! (Valahanovič, 2020).

Кожны, хто адважыўся ўзяць удзел у пратэстных акцыях спрычыніўся ў той ці іншай форме да палітыкі, перфарматыўным выразам якой з’яўляецца не толькі выхад на вуліцу, але і спевы, а нават маўчанне, як сцвярджае Джудзіт Батлер (Butler, 2016, s. 181), а разам з гэтым – да стварэння мастацтва. Існаванне чалавечых цел у публічнай прасторы бачацца „лепшымі вершамі” Таццяне Светашовай:

Людзі пішуць
проста сабою
сваімі цэламі
на асфальце
лепшыя вершы
гэтага лета (Svetašova, 2020b).

Уласна цела, як даводзіць услед за Батлер Магдалена Сьрода, „нават пазбаўленае мовы і правоў, самой сваёй прысутнасцю можа пратэставаць” (Środa, 2020, s. 439). Менавіта формай выяўлення нязгоды мысліць сваё цела лірычны герой Артура Камароўскага, прыраўноўвае яго да галоўнага сімвала супраціву – сцягу:

я і ёсць забаронены сцяг
у краіне дазволу на гвалт
таму я выношу сябе
на проспекты і вуліцы горада (Камароўскі, 2020a).

Варта дадаць, што ў вершах 2020 г. вельмі шмат датклівага болю, прадыктаванага асабістым жыццёвым досведам аўтараў, гранічнай шчырасці і вельмі мала іроніі. Сатырычных тэкстаў вобмаль: можна згадаць асобныя вершы Міхася Скоблы, Змітра Дзядзенкі, Макса Шчурна.

Напрыканцы адзначым, што матэрыялам нашага аналізу часта былі недапрацаваныя, неадрэдагаваныя вершы, што часткова ўскладняла працу. Разгляд і аналіз тэкстаў паказаў, што значная іх колькасць пісалася пад уздзеяннем моцных эмоцый і перажыванняў, і гэта надавала тэкстам выразную сугестыўнасць, але не заўсёды дапамагала стварыць твор высокага мастацкага ўзроўню. А ўласцівая асобным творам рэпартажнасць, з характэрнай для яе публіцыстычнасцю і лёгкай неахайнасцю, змушае думаць пра недаўгавечнасць такіх тэкстаў. Улічваючы вышэй пералічанае, тым больш каштоўнымі бачацца нам цікавыя стылістычна-мастацкія знаходкі аўтараў і небанальныя метафары, створаныя імі ў вершах.

Неабходна дадаць, што ў межах аднаго артыкула немагчыма прааналізаваць усе тэксты, якія былі створаныя ў Беларусі ў 2020 г., і вылучыць усе іхнія мастацкія і стылістычныя асаблівасці. Тым больш, што аб’ём пратэстнай лірыкі, сапраўды, уражвае. Прадстаўленыя намі вобразы вады, нацыянальных сімвалаў, дыялог з беларускімі і замежнымі класікамі літаратуры, зварот да біблейных і старажытнагрэчаскіх матываў – гэта толькі тое, што найбольш выразна дамінавала ў тэкстах, якія мы разглядалі. Шмат чаго засталася па-за нашай увагай і вымагае далейшага вывучэння.

Спадзяемся, што тэма зацікавіць даследчыкаў сучаснай паэзіі, і абазначаная ў дадзеным артыкуле #эвалюцыя беларускай грамадзянскай лірыкі з часам будзе вывучана ўсебакова і дасканала. А публікацыя вершаў на старонках мастацка-літаратурных выданняў, такіх як газета „Літаратурная Беларусь”, часопіс „Дзеяслоў” і інш., альбо выданне цэлай анталогіі, безумоўна, паспрыяе далейшым літаратуразнаўчым даследаванням.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Sources / Źródła

- Adam, Mikola. (2020). *Zapamâtajce gëty kryk u nebe!* [Адам, Мікола. (2020). *Запамытайце гэты крык у небе!*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/Miikolai/posts/2826184184306735> (доступ: 12.10.2020).
- Banduryna, Kryscina. (2020). *Zvyklae znikla*. [Бандурына, Крысціна. (2020). *Звыклае знікла*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/viershy-listapad> (доступ: 12.12.2020).
- Belaruskîâ veršy 2020*. [Беларускія вершы 2020. (2020)]. Режим доступа: <https://wir.by/be/collection/vierszy2020> (доступ: 13.12.2020).
- Gronskaâ, Vol'ga. (2020). *Hrystos*. [Гронская, Вольга. (2020). *Хрыстос*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/viershy-listapad> (доступ: 12.12.2020).
- Gronskaâ, Vol'ga. (2020b). *Tut*. [Гронская, Вольга. (2020). *Тут*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/chor> (доступ: 12.12.2020).
- Hatënka, Antanina. *Adplata*. [Хатэнка, Антаніна. *Адплата*]. Режим доступа: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2767421613517932&id=100007503605442 (доступ: 12.10.2020).
- Ĭofë, Kasâ. (2020). *Dvaccaty god*. [Іофэ, Кася. (2020). *Дваццаты год*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/viershy-listapad> (доступ: 12.12.2020).
- Izrail'skij, Evgenij. (2020). *Voz'mëmsâ za ruki, druž'â*. [Израильский, Евгений. (2020). *Возьмёмся за руки, друзья*]. Режим доступа: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2697963577188088&id=100009234162160 (доступ: 12.12.2020).
- Kalâdanovič, A. (2020). *Ublâšancy...* [Калядановіч, А. (2020). *Убляшанцы...*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/groups/1006932336037120/permalink/3690852727645054/> (доступ: 31.12.2020).
- Kamaroŭski, Artur. (2020a). *Â i ësc' zabaroneny scâg*. [Камароўскі, Аргур. (2020a). *Я і ёсць забаронены сцяг*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/viershy-listapad> (доступ: 12.12.2020).
- Kamaroŭski, Artur. (2020b). *Tvaâ samaâ čakanaâ câžarnasc'*. *Dzeâsloŭ*, 5(108), s. 156. [Камароўскі, Аргур. (2020b). *Твая самая чаканая цяжарнасць*. *Дзеяслоў*, 5(108), с. 156.]
- Kaspârovič, Pavel. (2020). *Car Ĭrad*. [Каспяровіч, Павел. (2020). *Цар Ĭрад*]. Режим доступа: <https://www.svaboda.org/a/30809390.html> (доступ: 12.12.2020).
- Kudasava, Nasta. (2020a). *Tut kožny baiicca pryznacca, što straciŭ kagos'ci*. [Кудасавы, Наста. (2020). *Тут кожны байца прызнацца, што страціў кагосьці*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/halasy08> (доступ: 12.10.2020).
- Kudasava, Nasta. (2020b). *Pračynajsâ, vandroŭnaâ...* [Кудасавы, Наста. (2020). *Прачынайся, вандроўная...*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/nastakudasawa/posts/3504034953005983> (доступ: 12.12.2020).
- Kustava, Valâryna. (2011). *Naradzi Belarus'!* *Dzeâsloŭ*, 2(51), s. 116. [Кустава, Валярына. (2011). *Нарадзі Беларусь!* *Дзеяслоў*, 2(51), с. 116.]
- Kustava, Valâryna. (2020). *Â / My – câžarnuâ našaj Ajčynaj*. [Кустава, Валярына. (2020). *Я / Мы – цяжарная нашай Айчынай*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/valeryja.kustava/posts/1021803511125483> (доступ: 21.10.2020)

- Manifest*. (2020). [*Манифест*. (2020)]. Режим доступа: <https://docs.google.com/document/d/1fUnqF7MW0jF1nYj9Ih65yMEV2bgIVaB7r6megIxj-Ow/mobilebasic?fbclid=IwAR2JТgx49jnNK41CZjflJnU2Y9Ked3ORPieCQaRLXYspV9OisMIQrhNyk44> (доступ: 09.12.2020).
- Nákláeŭ, Uladzimir. (2020a). *Nikoli znoŭ!* [Някляеў, Уладзімір. (2020). *Ніколі зноў!*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/uladzimir.niakliaeu/posts/3365143723548886> (доступ: 12.10.2020).
- Nákláeŭ, Uladzimir. (2020b). *Nu, što?.. Sa svátam, Gramada!* [Някляеў, Уладзімір. (2020). *Ну, што?.. Са святам, Грамада!*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/uladzimir.niakliaeu/posts/3354647001265225> (доступ: 12.10.2020).
- Prylucki, Sárgej. (2020a). *Ėŭrydyka ne aziraessa*. [Прылуцкі, Сяргей. (2020a). *Эўрыдыка не азіраецца*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/SiarhieJPrylucki/posts/10221584976125973> (доступ: 12.12.2020).
- Prylucki, Sárgej. (2020b). *MUS, al'bo Dantè ne vyhodzic' z komu*. [Прылуцкі, Сяргей. (2020). *МУС, альбо Дантэ не выходзіць з кому*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/SiarhieJPrylucki/posts/10221544709519333> (доступ: 12.11.2020).
- Sbornik QR-ssylok na media-stihi*. (2020). [*Сборник QR-ссылок на медиа-стихи*. (2020)]. Режим доступа: https://ridero.ru/books/cvety_revolucii_sbornik_qr-ssylok_na_media-stikhi/ (доступ: 13.12.2020).
- Simora. (2020). *Astigmatizm*. [Симора. (2020). *Астигматизм*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/kaniec-leta2020> (доступ: 12.11.2020).
- Sprynčan, Aksana. (2020). *Lepej ne aziracca. Litaraturnaâ Belarus'*, 28.10.2020, s. 6 [Спрынчан, Аксана. (2020). *Лепей не азірацца. Літаратурная Беларусь*, 28.10.2020, с. 6].
- Strocev, Dmitrij. (2020). *Bože*. [Строцев, Дмитрий. (2020). *Боже*]. Режим доступа: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=3941790672501820&id=100000127774254 (доступ: 12.10.2020).
- Svetašova, Tat'ána. (2020a). *Nenavist'*. [Светашова, Татьяна. (2020). *Ненависть*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/viershy-listapad> (доступ: 20.20.2020).
- Svetašova, Taccâna. (2020b). *Lúdzi pišuc'*. [Светашова, Тацяна. (2020). *Людзі пішучь*]. Режим доступа: <https://wir.by/be/article/leta2020> (доступ: 20.20.2020).
- Sviryna, Galina. (2020). *Vas nesčarnić'*. [Свірына, Галіна. (2020). *Вас несчарніць*]. Режим доступа: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=970884583338748&id=100012516464860 (доступ: 10.09.2020).
- Ščur, Maks. (2020). *Kuvada*. [Шчур, Макс. (2020). *Кувادا*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/alois.pupkin/posts/4972234506151162> (доступ: 20.20.2020).
- Valahanovič, Kseniâ. (2020). *U menâ bolit strana*. [Валаханович, Ксения. (2020). *У меня болит страна*]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/holubkl/posts/1979714388829696> (доступ: 09.12.2020).
- Žanočy račućny marš*. (2020). [*Жаночы паэтычны марш*. (2020)]. Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=qТМсууезд8> (доступ: 13.12.2020).

Studies / Opracowania

Abramovič, Pavel. (2020). [Абрамовіч, Павел]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/groups/bel.lit/permalink/593324031353045> (доступ: 09.12.2020).

Butler, Judith. (2016). *Zapiski o performatywnej teorii zgromadzeń*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

«Еву» *Sucina ŭ aryštanckih robah — vyjšaŭ klip aktorki Svabodnaga tэатру*. (2020). [«Евы» *Суціна ў арыштанцкіх робах — выйшаў кліп акторкі Свабоднага тэатру*. (2020)]. Режим доступа: <https://www.svaboda.org/a/30773365.html> (доступ: 27.10.2020).

Sutin daĕt priznatel'nye pokazaniâ: bajnet nedovolen "pohišeniem Evy". (2020). [Сутин даĕт прызнательныя показанія: байнет недоволен «похищением Евы». (2020)]. Режим доступа: <https://euroradio.fm/ru/sutin-dayot-priznatelnye-pokazaniya-baynet-nedovolen-pohishcheniem-eyu> (доступ: 27.10.2020).

Šitcova, Tat'âna. (2020). *Ėto ne karnaval*. [Щитцова, Татьяна. *Это не карнавал*]. Режим доступа: <http://www.eedialog.org/ru/2020/09/28/tatjana-shitcova-jeto-ne-karnaval/> (доступ: 09.12.2020)

Środa, Magdalena. (2020). *Obcy, inny, wykluczony*. Gdańsk: Słowo / obraz terytoria.

SUBMITTED: 08.01.2021

ACCEPTED: 30.04.2021

PUBLISHED ONLINE: 12.12.2021

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Natalia Rusiecka – Polska, Lublin, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Filologiczny, Instytut Neofilologii; dr.; spec.: literaturoznawstwo słowiańskie; zainteresowania naukowe: poezja białoruska; współczesny dramat białoruski, polsko-białoruskie związki literackie, tłumaczenie literatury białoruskiej na język polski.

Adres: Wydział Filologiczny UMCS, Plac Marii Curie-Skłodowskiej 4A, 20–031 Lublin, Polska

Wybrane publikacje:

1. Ковалев, Сергей; Лаппо, Ирина; Русецкая, Наталья. (2020). *Покolenie RU беларускай драмы: контекст, тенденцыі, індывідуальнасці*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
2. Rusiecka, Natalia. (2018). „Strach” w komedii Nikołaja Rudkowskiego „Dożyć do premiery” i jej tłumaczeniu na język polski. *Porównania*, 22, s. 237–247.
3. Русецкая, Наталля. (2016). Дзве мовы – дзве паэзіі: анталогія беларускай паэзіі ў польскіх перакладах. *Białorusnistyka Białostocka*, 8, s. 461–472.
4. Rusiecka, Natalia. (2013). Тлумаченне літаратуры бiałorusкай на язык польскі jako strategia протомосунна. *Studia o przekładzie*, 35, s. 105–118.
5. Русецкая, Наталля. (2007). *Сямейная Муза. Паэзія Францішкі Уршўлі Радзівіл*. Мінск: Кнігазбор.